

Написане листається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921–1949 роки)¹

1923 рік

№ 51

Розалія Яківна – Володимирі Кириловичу

[Гота – Берлін]

6–I–23

Дорогий мій!

Приїхала в Готу¹ пів на 8, а далі не було потягу. Зараз ранок, їду до Freisch [кінець слова написаний нерозбірливо] пересадка до Fr. R. Буду на місці біля 12-тої. Спала ніч з 9 по 7! в теплій хаті з [2 слова – нерозбірливо] коштує 1500!! за ніч, і так в цілій Готі. Студіюю проспекти, а думки всі ще вдома. Снилось щось домашнє і ти. День ясний, Гота, або як каже кондуктор, Iota, малесенька, але я її не бачила. Що то ти там робиш, Ма?! Ну, бувай здоровий.

Твоя Р[оза].

[Листівка написана олівцем, не все читається, адресована: Herr W. Wynnyschenko Cecilienstrasse, 6 Berlin-Zehlendorf-Mitte. На штемпелі Готи – 5–I–23. На лицевому боці листівки – зображення вулиць і церкви якогось міста, імовірно, Готи].

№ 52

Розалія Яківна – Володимирі Кириловичу

[Фрідріхрода¹ – Берлін]

7(?) I–23

Friedrichroda in Thür.

Herzogsweg, 18. Haüs Triebisch Fr. D-r R. Wynnyschenko

От я вже на новому місці, в своїй власній хаті. Сижу за маленьким, біленьким, але письменним столиком. За спиною у мене приємно гуркотить залізна піч, така, як була в Карлсбаді², за вікном стіна гори, вкрита соснами.

Одже, я не в санаторії, але в невеличкому пансіоні.

Вчора цілий день вжила на шукання помешкання. На щастя, була чудова погода. Зупинилась я, як ми умовились, на Reinhardsbrunn³, це не в місті, але недалеко, і мені без річей було добре йти.

Kurverwaltung⁴ не функціонував, не дивлячись на урядові години. Полазила, полазила й пішла на Herzogsweg⁵. (Все, як умовлено). Містечко лежить в ямці ніби, навкруги горби; будиночки двохповерхові, але на горбах вілли гарні і все з оригінальними вікнами, навіть санаторії.

Майже на кожному будинку напис – Wohnungen⁶ або Pansion, але в сумі все не функціонує. Прийшла в один – нікого. Нарешті, вилізла жінка, сказала “schalle”⁷ і показала, де можна мати кімнату. Там показали мені досить велику, але холодну, старо-готельну, червоно-брудну. В день зо всім 3500 м[арок]. Я ахнула і пішла далі.

В санаторії Tappenhof⁸ дуже симпатично. Теплий голь⁹ з рослинами, солом'яними меблями, і приємна, гарненька Oberin¹⁰. Але всі кімнати заняті. Є одна без

¹Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – №№ 1-3.

центр[ального] опалу, і я її можу мати. Ціна? Множитель вже не 400, але 500 і ця кімната коштує 7000, для мене усе 5500+опал і услуга. Разом 7700 без лікарів!!! Я подякувала, запитавши, чи не буде у них маленької, дешевої кімн[ати]. За 3000 всі розписані аж до марта. Пішла в другий, до капціанів¹¹. Нікого нема, холодно. В конторі, де я чекала, навалено старий посуд, пляшки. Нарешті, прийшов господар. Виявляється, у них ремонт. Дуже вибачався, що не попередив. Дав адресу в приватну віллу. Пішла. Будинок порожній, кімнати нічого, але запах уїдливого міщанства. Коштує 3000+опал і услуга. Пішла далі і попала сюди.

Коштує 2200+10 % услуга+опал, скільки спалю. Приблизно по теперешній погоді 300 в день. Разом з освітлен[ням] (100 м[арок]) 2820 м[арок].

У мене, власно, ціле appartement¹². Салон, маленька спальня і велика крита шкляна веранда, де можна робити Liegekur¹³ і гімнастику.

Це зовсім близько від санаторії, де я можу брати ванни, які вгодно. Кімнаткі неважні, але ясні і вже будуть теплі, бо шпарить не буду. Крім мене, ще 3-є пансіонерів. Пані з Риги, що не виходить до столу, і німецьк[ий] офіцір з жінкою, що мають дорослі діти.

Їсти дають добре. Тільки хліба замало для мене, але смачно. Пані каже, що *ausgezeichnet*¹⁴, а у неї всі пальці в пірстнях і страшенно реваншно-монархистичні ідеї. Платити маю щотижня. Одже, гроши мої лежатимуть без руху, а ти там б'єся як бідна, маленька рибка! Я вже думала, чи не перевести тобі їх? Але ж ти будеш невдоволений? Все ж душа моя вся там. Я покрикую на себе, примушую мовчати, але моя влада надо мною, це є влада [кілька слів нерозбірлив]. Тільки все буде добре. Я знаю.

Ціни тут майже ті самі, що й в Берл[іні]. Вже чула, що долар підскочив, і тут про це говорять, але я стараюсь не слухать. Спала я з намордником цілу ніч, а вигляд маю поганий.

А ти? Що то у тебе діється, як то простуда твоя? Чи добре спав? Зараз піду вкину листа, а потім піду в "гори". Обід о 1-шій, але підвечірку нема і вечеря о 7-ій. Тричі на тиждень буває тут кіно, в неділю театр і грають Стрінберга¹⁵. Може, піду. От, як бачиш, це не пара *Hein'y*¹⁶. Я вже думаю, чи не записатись для тебе в санаторію на март вже зараз? Як ти гадаєш? Ну, бувай здоровий, мій дорогий, самотній Ді¹⁷. Ніжно, обережно цілую очи твої.

Твоя Р[оза].

Р. С. Дітонько, я ж тобі не сказала, де лежить посилка Наці¹⁸. В моєму комоді в спальні, на горішній полиці, загорнена в газету – (ключ в ящику). Треба написати "Г-же Левицкой для Е. А. Алларт"¹⁹.

Прости за такі дрібниці!!

№ 53

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Фрідріхрода – Берлін]

8–I–23

Мені здається, що я вже тут місяць. Це не значить, що мені зле, навпаки, чудово, але довго. Тепер роздивилась околиці. Це щось надзвичайне. Безконечний ліс, гори, долини, струмочки; весь часменяється картинка. Хожу аж 4 години, роблю все, що умовлено, але з заміранням серця чекаю листа. А це, мабуть, довго?

Твоя!!

[Листівка. На лицевому боці краєвид Friedrichroda]

№ 54

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Фрідріхрода – Берлін]

8 вечір.

Ді, де ти? Ти зовсім зник у мене і не знаю, де шукати. Мені б хотілось одержати одну малесеньку картку, уявити собі тебе і твоє життя, і годі.

Але зараз вражіння таке, що не мій потяг поїхав десь, а платформа і ти на ній швидко десь зникли і не відомо, де шукати.

Що ж ти робиш, Ясний? Як тобі zu Mute?¹ Уявляю, скільки у тебе великого й малого клопоту! А я собі жуірую. Ні про що не турбуюсь, все мені готово. Неначе якась чарівниця втрутилась в моє життя і так зразу все змінила. Майже все. Але за те замкнуто мене все ж таки, не на волі і сама! Ну, це все погана “поезія”, а в дійсності: тільки що вернулась із санаторії, де брала Fiehtennadelbad². Вода майже чорна і приємно свіжа. Потім попотіла трошки і прибігла додому. Пічурка моя горить, а надворі, не дай господи, що робиться. Вчора після чудового ранку знявся вітер, вночі був штурм, а цілий день плеться гуща з дощу та снігу. Але гуляла 2 год[ини], ноги наскрізь мокрі. Добре, що шовкові тупфлі взяла, можна пофрантити. По обіді аж до 5-тої сиділа вдома й читала милу повість, яку дістала в бібліотеці Rosendoktor Ludwig Finckh³. Так просто, ясно, без всяких претензій. А [слово неробірливе] мене розочаровує. Все там штучно і нічому не віриться.

Тебе бачу у сні щоночі, Ді! Ти ж все для мене зробив, ти лишився на “растерзание”, може, тобі зараз погано, нестерпно, а я пишу тобі про свої малесенькі подробиці. Чи ж здоровий ти? Це найбільше непокоїть мене. Я знаю, як це тяжко, коли ніщо не любо, хочеться скиглити і нема ані одній душі навкруги. Ой, мій єдиний! Ти ж навмисно мене одіслав раніше, поки твоя хвороба не розвинулась.

Тепер чекатиму листа від тебе, але почта іде довго, кажуть. Мої сусіди ще й досі не мають листів, а приїхали на 2 дні раніше за мене.

Ну, поки що бувай здоровий, моя радість і все най-най-най моє.

Цілую прекрасні, втомлені, мабуть, очі і руки. А більше не смію.

[Над текстом 1-ї сторінки в перевернутому вигляді дописано]: Розмазався лист, вибач. Але ти й так все знаєш про мене і без слів.

[Збоку дописано]:

Твоя! P[оза].

№ 55

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

8–I–23

Дитинко моя дорога! Значить, ти не в санаторії. Це сумно і досадно. Але, розуміється, платити біля 8000 в день (та ще без лікування!) для нас трудно. Уявляю собі, як тобі було досадно. З твого опису мені проглядає Heip, хоч ти й не рівняєш його до Reinhardsbunn'a (по цінах!). Чи не було б краще поїхати в Obernik?¹ Здається, краще було б. Ну, та вже, здається, цього не поправиш. Старайся ж, голубонько, використати все, що можна. Ванни неодмінно бери! Бери собі молоко. От і буде тобі підвечірок. Що вигляд поганий, не дивно; чого б йому бути добрим, від того тільки, що приїхала в Фрідріхрода? От коли через місяць будеш жалітися на це, тоді буде дивно й сумно.

У мене – неважно. Моя простуда розвинулась в справжню хворість. З дня твого виїзду до сьогодні – хворий. Раз поїхав (на другий день, у п'ятницю) до Далінди² й зміряв у нього температуру, було 38°. Поїхав на засідання Ком[ітету]³, але не міг висидіти й поплентався додому. З того часу з хати не вихожу, валяюсь на каналі розбитий, безсилий, тупий, з температурою. Перші ночі майже не спав, цю ніч уже трохи краще. Про якусь роботу й думати не можна було. Сьогодні трохи легше, але млявість, розбитість така, що ледве хожу. Схуд, пожовк, мабуть, загубив усе, що придбав за “конституції”⁴.

Але зате маю корисний досвід: за всі ці дні хвороби ні один з “приятелів” не навідався, хіба що телефоном примушують з ліжка вставати і відповідати на запитання.

Розуміється, до Праги на 12-е не встигну. (Та й грошей від них ще немає). Як оклигаю зовсім, тоді поїду. Пражане вже знайшли для нас помешкання: в якійсь віллі дві кімнати з кухнею і ванною! Дали навіть завдаток (з тим розрахунком, що, як не візьму, то завдаток пропаде). Звичайно, доведеться, мабуть, завдаткові пропадати. Хіба що (коли складеться та комбінація, що я приїждатиму щомісяця до Праги) візьму для одного себе. Але, мабуть, помешкання те коштує не менше

1000 к[рон] ч[еських] у місяць. З якої ж речі витратити за тиждень таку суму грошей? Я ж можу в отелі цей час жити.

Ну, словом, Микита⁵ вживає всяких заходів, щоб пришити мене до Праги й Гр[омадського] К[омітету]⁶. Але я од вступу в Гр[омадський] К[омітет] уникаю, – не можу ж я, живучи в Берліні, бути членом пражської організації й нести за неї відповідальність.

Новин тут ніяких немає. Далінда ще не виїхав. Замовив білета на завтра (вівторок). Але чи поїде, невідомо. Маркуша⁷ нишпорить скрізь, але “заробити” більше щось йому не вдається. Ю[лія] В[олодимирівна]⁸ нікуди не поїде, бо взяла посаду “выпускающего”. Надбавлять їй тисяч 15-20. Грузинки не дзвонили, я їм теж. Олесь, узявши авансу 200 крон, вимагає ще, не даючи ні одного рядка. І[нна]⁹ ще не приїхала, прислала картку, що здобуває собі чеського паса; історія довга.

Доцавочка¹⁰ справляється добре; перекажу їй привіт од тебе.

Ти, дитинча, не роби тільки собі ніякого клопоту з моєї дурниці-хвороби. Я не хотів тобі зовсім про неї писати, але написав тільки через те, щоб нічого не ховати від тебе й щоб ти знала про мене раз у раз дійсну правду, не сховану ні з яких, хоч би найкращих, альтруїстичних мотивів. (Вірю, що й ти так само будеш поводитись зо мною!) Мені, повторюю, сьогодні вже краще, – (от же якого довгого листа написав!). Ще пару днів і я зможу, мабуть, за роботу сісти. Потім поїду до Праги і про ці нудні дні тільки легесенький спомин лишиться.

Напиши негайно, скільки й коли тобі грошей вислати. На сьому тижні Марк[уша] сподівається взяти в Зільб[ерберга]¹¹ і Дьякова¹². Я корон ще не міняв й, може, не буду міняти, бо марка пада.

Ну, хай тобі буде добре, затишно й мило там у твоїх “апартаментах”. Іду брати ванну, освіжусь, поголюсь (уже чую потребу чепуритись!) Цілую твої дорогі лапи. Як я за ними сучаю! Яка ти моя найдорощча! Ніжна моя!

В.

[Над текстом першої сторінки в перевернутому вигляді дописано]: Посилку Надькину розшукаю і пошлю фравочку з нею. [Збоку дописано]: А адреса? Яка улица? На посилці, може, є. Бо я не знаю, не пам'ятаю.

№ 56

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

8–I–23

Дорога дитино, пишу тобі по сліпому методу, отже, ти дуже не дивуйся, що так погано написано. Треба ж мені робити вправи на машині!

Сьогодні телефонував мені Вировий¹, казав, що з Праги нема ніяких звісток від Інни К[остянтинівни]. Очевидно, бідака сучає таки за панією!

О п'ятій годині чекаю до себе Мазепу² й Феденка³. Маємо провадити балачки на політичні теми. (З заплученими очима надзвичайно трудно писати). Фравочка длубається там десь в кімнатах, а я собі вистукую на машині й почуваю, що й я щось роблю. (Хоч досить-таки погано роблю!)

Надворі у нас поганенько: туман, небо сіре! тоскне, гнітюче.

На гиллях повисли краплі, дерева стоять непорушно, наче повтикані і мертві. (Спробую два рядки пописати цілком сліпо!)

(Але те, що я писатиму, є цілком серйозно писане, май це на увазі).

Фравочка жаліється, що за кільки днів у нас вийшло сім тисяч. Це, справді, занадто багато, а що робить, я не знаю. Прошу її трохи скоротитись та хіба що вийде з того?

Здається, трохи поганенько починається новий рік для нас, але треба сподіватись, що не все так буде погано йти, як почалось. Адже я починав зовсім погано писати по сліпому методу, а тим часом все ж таки якось воно йде помаленьку. А далі йтиме краще.

(З зовсім заплющеними очима далеко гірше пишу). Через півгодини мають прийти Мазепа і Феденко. Цікаво, скільки я зможу написати за ці півгодини.

Дощ і туман надворі надзвичайні! Я не вихожу на вулицю вже третій день, але, здається, зовсім тим не треба журитись. Як там у тебе в горах? Снігу немає? Ні крихти? А які у тебе прогулки? Чи попрочищені дороги? Напиши мені докладніше про свою хатинку. Коли є фотографія твоєї вілли, то пришли неодмінно! Повторяю, ця місцевість нагадує мені Гайн. Коли немає подвійних вікон, то справа вже погана, вже якісь “дрянушки”, а не вілли. Чи, дійсно ж, тепло у тебе? Я боюсь, що ти будеш мерзнути і труситись днями й ночами. Поправка буде поганенька.

Обіцяв Маркущенко⁴ сьогодні піти до Зільберберга, та, розуміється, не пішов, бо не телефонує. Який би я був щасливий, коли б міг ніколи не бути в ділових відносинах з Маркущенком! Здається, ні одної справи він не зробив акуратно.

Оце стільки написав за півгодини!

9–I–23

Вчора були у мене Мазепа і Феденко. Уяви собі: ми знайшли спільну мову: ми можемо, здається, до чогось домовитись. Виявляється, вони ставились до ідеї об'єднання зовсім негативно, називаючи її навіть “абсурдом”. У кінці нашої балачки вони захопились і почалося серйозне обговорення питання. Умовились, що ще раз зійдемося для детальнішого розгляду справи.

Сьогодні почуваю себе краще, але до роботи все одно не здатним. Страшенно мені цей стан надокучив! Коли вже, нарешті, і я стану на ноги, які мені тепер так страшенно потрібні? Все себе заспокоюю: от завтра вже буду цілком-цілком роботоздатний. Але те “завтра” так само зражує, як і попередні дні.

З Праги й досі нема грошей. Не знаю, що то може значити. Але тим не журюся – тим краще, не так спішити треба.

Далінда⁸, розуміється, ще не поїхав і коли саме поїде, невідомо. Каже, що на цьому тижні неодмінно. Та я вже не вірю. Навіть Маркушка починає з його глузувати. Завівся він тут з якимсь бухарським совітським представником, який доручає йому уладнати справу з концесіями на нафту в Бухарі. От чоловік і зачепився знову. А ми повинні за бухарську нафту шарпати собі нерви чеканням. Вічне наше чекання!

Пришли неодмінно адресу, на яку треба послати посилку Наді! Шукав, шукав, не знайшов та й не знаю, чи вона є дома.

Ага: вчора звонив до мене Марк[ушка] – не дозвонився і рішив, що я зовсім хворий і уяви собі: узяв та й приїхав. Навіть Ю[лія] Вл[адимирівна] збиралась приїхати та Маркушка порадив не спішити, а довідатись, що зо мною, і приїхав. Значить, я вчора помилявся, пишучи про цілковиту байдужість. Ну, та слава богу, здається, хвороба проходить, і я не потребуватиму нічиєї ласки. Та не потребував її й так!

Дитинча моє, використовуй якнайкраще своє перебування в горах! І ні про що не думай, [далі – від руки] бо матимеш до думання як приїдеш. Оце вся моя робота поки що. Та ще й за те спасибі, що так швидко проходить простуда, могла ж іще з тиждень тріпати мене гарячка. Цілую Кроху мою.

В.

[Лист набраний на машинці з багатьма правками].

№ 57

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Фрідріхрода – Берлін]

9–I–[1923]

Мій любий, мій єдиний! Я так і знала, що ти хворий. Бідний ти мій, сам, сам, з температурою. Це ужасно, і мені так боляче, серце стискається. Але це добре, що ти написав мені. Ти весь правдивий наскрізь, спасибі тобі за все, що тільки є ти. Перше інстинктивне бажання у мене було схопитись і бігти до тебе, але я не біжу. Чекатиму ще листа від тебе й сподіваюсь, що тобі краще, тільки от

ванни побоююсь, бо, мабуть, не дуже-то у нас в помешканню тепло? Я так і бачу тебе на каналі: і крижак легких нема і ти сам...

Напиши мені зараз же ще. Коли знатиму, що здоровий – не вимагатиму листів. Твій лист позначений 8-м. Невже так швидко приходять? Зважся обов'язково зараз же і напиши мені.

А мені добре тут. Мабуть, я не зуміла висловитись, або перший день ще не оглянулася як слід. Але з Hain'ом не рівняй. Це божественний куточок. Тут є все, що тільки може бажати така людина, як я. Така краса, кротостна, вічна, тиха. В ліс просто закохана. Сьогодні цілий ранок лазила по горах. Вони нагадують Карлсбад, але не так культивовані і тому миліші. Сьогодні зовсім весна, сонечко з'явилось, від снігу лишилися подекуди в ямках білі плями, та з дерев перлинки зриваються. Але ти собі уяви все сам, я не вмю описати. Вже мрію, як ти сюди приїдеш і як лазитимеш тут, а напишеш обов'язково щось чудове. Уявляю собі, як тут весною! Що я не в санаторії – це дурниця. Все роблю, що б робила й там. Ванни беру. Купила сама соснового екстракту. На три ванни коштує 150 м[арок]. Густа й темна, як дьоготь плинність. А проста ванна коштує 250 м[арок], таким чином, шпарю 150 м[арок] на кожній ванні. (Fichtenn-Bad в санаторії коштує 450 м[арок]). Роблю вштрикнення (сьогодня перше зробила і дуже багато крові, але не боляче). Молоко п'ю: шклянку в 5 год[ин], шклянку за вечерею, але у нас молоко краще.

Гімнастику роблю на терасі перед розчиненим вікном і після того обтираюся холодною водою. Здається, більше робити для себе, ніж я, – неможливо. Почуваю себе бадьоро, але виглядаю погано. У мене в кімнаті [...].

[Наступна сторінка відсутня. На першій сторінці над текстом в перевернутому вигляді дописано]: Не жалію, що не поїхала в Обертік, там не було б так гарно, як тут. Цілую.

Твоя.

[Під текстом першої сторінки дописано]: Не хочеться одриватись од тебе, ти мій скарб єдиний в світі!

№ 58

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

11–I–23

Моя Діто, мені вже значно краще. Сьогодні навіть їздив у місто – продавати корони. Зайшов зважитись. Загубив 1 ½ кіло. Останній раз було 80-79, а сьогодні 78-77. Вигляд у мене паршивуватий, втома і слабкість, але вже хожу як усі й за те дякую.

Пишу тобі цілком щиро, щоб ти не вигадувала більше того, що є, й не псувала собі спочинку.

Чекаю грошей з Праги й як одержу, почну брати паса. Треба одбутися цю повинність, щоб уже бути зовсім вільним. А ти набірайся сил і здоров'я, моя Кроха найдорожча. Чуєш? Ніжно, ніжно цілую твої дорогі руки.

В.

[Листівка. На лицевому боці – малюнок жирафи, яка в зубах тримає маленьку дівчинку, а хлопчик внизу простяг до неї руки. Підпис: "Komm in meine Arme!"¹.

№ 59

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Берлін – Фрідріхрода]

9–I–[19]23

Дитино моя дорога, скучаю я за тобою страшенно! І знову, як раз у раз, питаю себе: коли ж, нарешті, улаштуємо своє життя так, щоб не треба було нам розлучатись для того, щоб спочинутися чи працювати.

Сижу, цюкаю на машині, раптом чую брязкіт коло дверей: лист! Твоя картка! Наче відповідь на моє запитання. Значить, тобі не погано? Як я радий, що тобі все ж таки не так погано, як мені думалось!

Я тільки що взяв ванну і мені майже зовсім добре. Сів навіть писати тобі листа по сліпому методу. Твоя картка є найкраща відповідь на запитання, для чого ми розлучаємось. Хоча, правду кажучи, я запитував не те, а коли настане той час, що ми не будемо розлучатися для того, щоб мати певні вигоди. Але хочу, уперто хочу вірити, що такий час настане і то таки зовсім не так далеко. Правда, дітюно моя? Значить, “гори й дробний лес”? І ти акуратно ходиш гулять?

11–I–[19]23

Сьогодні послав тобі картку, а тепер продовжую листа.

Про що ж тобі писати? Так мало і так багато є у мене чого писати. Багато в середині, а мало зовні. Ну, спочатку зовнішнє. Встаю, дожидаюсь у ліжку почти, а потім читаю її помаленьку, аж тоді йду умиватись. Стараюсь усе робити не хапаючись, щоб побільше часу пішло. Після кави починається втомі і я лягаю спочити. Лежу так годину-дві, скільки прийдеться. А тут приходиться Фравочка і мені є розвага аж до того часу, як вона піде. І знов я лежу, лежу, лежу... Надходить вечір, я з полегкістю лягаю спати й стараюсь заснути. Засну швидко – добре, не засну – починаю зводити. І що більше звикаю, – то краще засипаю.

Оце зовнішні факти мого життя. Але внутрішні все ж таки різноманітніші: спочатку, як була гарячка, то ще різноманітніше було, думки гасали як скажені коні, навіть цікаво було часом слідкувати за ними. Потім, як гарячка минула, настала апатія і тепер внутрішній світ мій можна зрівняти з...

Прийшов лист від тебе!

Ну, слава богу, що ти не виробляєш дурниць і не збираєшся летіти до мене – рятувати! І, ради бога, не перебільшуй нічого, мені ще нудно, є ще слабкість, утомі, а через те, натурально, всякі настрої. Але й від цього може бути користь, коли б не був хворий, то не вчився б на машині по сліпому методу писати. А тепер уже досить швидко і (порівнююче, розуміється!) пишу і надіюсь швидко ще швидче писати. Спочатку багато думав про різні матерії, навіть деякі праці обдумував. Отже, нема чого дуже на хворобу нарікати.

Посилаю тобі лист Шаповала. Бачиш, чим уже почав спокушати! А воно, дійсно, було б непогано, коли б ти могла студіювати медицину в її нових досягненнях. Матеріяльно ми стояли б добре. Але ж, фільма! Але ж хатинка! Незалежність! Хіба ж з цим легко розлучитись? А тут, як на злість, Далінда не їде та й не їде! Хоч би рушив, принаймні був би реальний клаптик ґрунту під ногами для надії. А так усе висимо в повітрі, в якомусь вічному ефірі. (Та й Думбадзе¹ ж у нас ще є!) Або ж коли б ці надії, нарешті, тріснули цілком безсумнівно, тоді чоловік почував би себе зовсім вільним і міг робити з собою все, що хочуть Шаповали.

Отже, я буду все-таки ще упіратись. Правда? Щось же та повинно справдитись з наших сподівань?

Признаюсь тобі, дитинко: я все ж таки не перестаю думати про те, щоб нам десь “утікнуть”! Забратись на провінцію, купивши собі там хатину, і закопатись на цілі роки! Ні політики, ні фільм! А тільки чисте, прекрасне мистецтво. Та це тільки ж мрія, одна з багатьох мрій, яким довелось загинути. Але за хатинку буду все ж таки боротись до останнього і ніякі субсидії та стипендії не знищать її, поки сама не помре своєю смертю. А тоді вже будемо шукати десь притулку і стипендій (якщо ще будуть!).

Тихо в нашому будинкові, тільки мій стук лунає. Ось зараз запитаю Леночку² про її адресу, бо я її не знаю досі й сам.

Телефонував: її нема дома. Ну, та ще є час!

До Праги я й сам боюся їхати в такому стані, я через те й не хапаюсь з пасом. Та й Прага не хапається, – не присилає й досі грошей. Тепер вийшло нове розпорядження чеського уряду про валюту: не дозволяти вивозу її, а тому не можна перевести через банк. Я гадаю, що передадуть через Інну К[остянтинівну], коли вона їхатиме до Берліну. (Не може виїхати, – німці не дають візи, мусить брати чеський пас. А це справа довга).

От уже й восьма година, час мені вже йти вечерю собі готувати.
Ну, бувай, моє дитинча! Спи собі там спокійно і хай тобі сняться милі, тихі
гори, ліс, блаженна тиша, якої тобі так мало доводиться знати тут зо мною!
Цілую Кроху мою дорогу!

В.

[Лист надрукований на машинці із правками чорнилом. Розпочатий 9, закінчений
11 січня 1923 р.]

№ 60

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Фрідріхрода – Берлін]

12-I-[1923]

Мій єдиний! Спасибі тобі за листа по сліпому методу. Я просто вражена тим,
що ти так гарно вже пишеш. Мені це здається просто якимсь чудом! Мабуть, за
2-3 тижні ти вже писатимеш без помилок. От, чудово! Як шкода, що так багато
загубив. Але те, що загублено через простуду, дуже швидко вертається при
відповідному режимі. Значить, тепер треба наганяти, а не шпарить. А то, я
боюсь, що Доцаучка почне морити тебе голодом. Ще ж подорож до Праги виб'є
тебе знову з колеї. Діта мій ясний, мій ніжний-ніжний! Я вся яснію, коли тільки
подумаю про тебе. Любов моя, рідність моя, життя моє!

Мені добре цілком і про мене не турбуйся. Краще, здається, і бути не може.

В кімнаті затишно й тепло. Піч горить цілий день і дівчина за тим слідкує.
Дороги всі цілком доступні, а от як буде великий сніг, то буде гірше, бо рощицять
нема кому.

Сьогодні ясний, сонечний, сліпучо-білий день, вночі випав сніг. Зранку посунули
в гори пані в штанишках, в'язаних шапках і светерах, с саночками. Але снігу так
мало, що не дуже то покатаєшся.

Чоловік моєї сусідки поїхав до Берл[іна], але на його місце приїхала дочка років
18. Мила дівчинка, подібна до Чорної Пантери¹, і лишить тут з тиждень. Це
мені кумпанія підходяща. Правда?

Хожу я от куди: найлюбиміша прогулька це по Herzogsweg² вгору по сонечній
дорозі з чудовим краєвидом на місто. Потім старим, темним лісом до озерца,
а далі знову вгору до Sehauenburg³. Це в 1049 р. був там замок Людовика
Бородатого⁴, але лишилось від його тільки шматок скелі. Там є лава, на якій я
сижу і читаю. А тиша... фантастична, тільки іноді вітер та маленький дятел
з червоною жонтичкою. Кроків на снігу не буває, крім як від кізочок, але я їх ще не
бачила. Потім хожу на другий бік, в молодий лісок з ялиною. Веселий лісок. Потім
на Luftbad⁵. Огорожене велике місце по другий бік Fridriehroda, потім на вокзал
Reinhardsbrunn⁶. От і все. Але це так багато.

Вчора щось мені зробилось недобре, заболіли нирки, але так сильно, що я злякалась
і навіть припинила обтирання холодною водою. Сьогодні тільки ще легенький біль.
Може, це через грушки, якім я віддала честь. Ти собі можеш увянути. Апетит такий,
що мушу купувати до молока хлібці, а їсти дають добре. От про все, що могла,
написала. Ще снилось мені, що ти цілував якусь жіночку і вона тебе. І взагалі мені ти
снишся щоночі. Я так рада. І роби, що хочеш, аби я тебе бачила. Сьогодні в перший
раз за весь час я згадала, що я жінка, і це мені дуже втішно. Бо я ж таки жінка, чорт
забірай! Але сама не знаю чому, бо тут чоловіків я майже не бачу і ніякісінького
відношення до ніх не маю. У нас же цілком жіноче царство. Сьогодні тиждень як я
тут. Ще лишилось... не знаю скільки, раніше ніж ти мене покличеш, не поїду. Штоєру
з мене не візьмуть⁷, але Kurtax⁸ платити обов'язково треба⁸, це тисячу марок.

Дуже рада, що з Мазепою й Фед[енком] дійшло до порозуміння. Але це надзвичайно
цікаво, що зпочатку їм ця думка здалась абсурдною.

Що ж мається на увазі роби зараз? І як же з коштами? Чи дуже вони ворожі
до Микити Юх[имовича]? Чи є у самих с[оціал]-д[емократів] єдність, чи й вони
розбились на купочки по 2-3 чоловіка?

А Інна К[остянтинівна] все ж написала тобі, а бідному Вир[ово]му ні? Бідний він.
Коли вже рішився питати по телеф[ону], значить кортить.

Що то ти зараз робиш? Вже 9-та година. Може, в ліжечку й про мене думаєш? Задай, дитинко. Я постараюсь, щоб ти мене у сні побачив. А слабість і втома ще є? А кашель? Може прислати тобі рецепт якогось наркотику?

На добраніч. Хай тобі буде солодко й затишно. Я завжди з тобою.

Твоя Р[оза].

Коментарі

№ 51

¹ *Гота, Гота* (нім. *Gotha*) – місто в Німеччині, районний центр, розташований в землі Тюрінгія.

№ 52

¹ *Фрідріхрода* (нім. *Friedrichroda*) – місто в Німеччині, в землі Тюрінгія. Входить до складу району Гота.

² *в Карлсбаді* – У Карлсбаді (Чехословаччина) В. Винниченко із дружиною поселилися наприкінці вересня 1920 р., повернувшись після невдалої поїздки до Москви і Харкова. Тут вони жили до 24 лютого 1921 р., коли переїхали до Берліна.

³ *на Reinhardbrunn'i* – Reinhardbrunn (нім.) – район невеличкого міста Фрідріхрода у Тюрінгії.

⁴ *Kurverwaltung* (нім.) – адміністрація курорту.

⁵ *Herzogsweg* (нім.) – місцевість та дорога біля міста Фрідріхрода.

⁶ *Wohnungen* (нім.) – кімнати.

⁷ *“schalle”* (нім.) – невеликий сільський будинок в Альпах.

⁸ *Tannenhof* (нім.) – назва санаторію в Альпах.

⁹ *голь* – мабуть, хол.

¹⁰ *Oberin* (нім.) – кельнерка.

¹¹ *до капцанів* – з єврейсько-нім. kabzen – бідолаха, жебрак, бідняк, злидар.

¹² *appartement* (англ.) – квартира.

¹³ *Liegekur* (нім.) – верандне лікування.

¹⁴ *ausgezeichnet* (нім.) – чудовий, прекрасний.

¹⁵ *єрають Стрінберга* – Стріндберг Юхан Август (швед. *Johan August Strindberg*, (1848–1912) – шведський письменник-прозаїк, драматург і живописець, основоположник сучасної шведської літератури і сучасного театру. За 40 років активної діяльності написав понад 60 п'єс та понад 30 інших творів.

¹⁶ *не пара Hein'у* – Ідеться про Hain im Riesengebirge (нім.), де В. Винниченко перебував у вересні-жовтні 1922 р. (див. листи № 21-50).

¹⁷ *самотній Ді* – Ді – одне з пестливих звертань Розалії Яківни до чоловіка.

¹⁸ *посилка Надці* – Ідеться про Надію Васильєву (див. лист № 4, прим. 7).

¹⁹ *для Е. А. Алларт* – Мабуть, якась родичка або подруга Надії Васильєвої (див. лист № 29, прим. 12).

№ 54

¹ *Як тобі zu Mute?* – Mute – кішка.

² *брала Fiehtennadelbad* – Fichtennadelbad (нім.) – ванна з ялинових голок.

³ *Rosendoktor Ludwig Finckh* (нім.) – назва бібліотеки.

№ 55

¹ *краще поїхати в Obernik?* – Обернік – курорт в Австрії.

² *до Далінди* – Далінда – див. лист № 26, прим. 13.

³ *на засідання Ком[ітету]* – Ідеться про Комітет допомоги голодуючим в Україні, головою якого обрала В. Винниченка українська громада Берліна наприкінці 1921 р.

⁴ *за “конституції”* – “Конституцією” В. Винниченко називав сподівання на поліпшення фізичних і творчих сил внаслідок операції, зробленої наприкінці 1922 р.

⁵ *Микита* – Микита Юхимович Шаповал (див. лист №1, прим. 3).

⁶ *Громадського Ком[ітету]* – Ідеться про Український Громадський Комітет у Чехословаччині, заснований М. Шаповалом влітку 1921 р. у Празі. Діяв до 1925 р. за підтримки уряду Чехословаччини. Допомогав організаційно й матеріально українським емігрантам, заснував 1922 р. Українську господарську академію в Подебрадах та 1923 р. – Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова у Празі.

⁷ *Маркуша* – Мова про М.Г. Віленського (див. лист № 2, прим. 9).

⁸ *Ю[лія] В[олодимирівна]* – Дружина М.Г. Віленського. Працювала в якомусь видавництві.

⁹ *І[нна]* – Ідеться про Інну Костянтинівну Білоус (див. лист № 29, прим. 9).

¹⁰ *Доцавочка (Фравочка)* – Винниченки були схильні до словотворення. Фравочкою, фравкою (від нім. фрау – жінка) називали Frau Dotzauer – жінку-німкеню, що допомагала їм по господарству. У щоденнику В. Винниченка записав 9 січня 1923 р.: *“Важка ситуація з фравкою. Відсутність будь-якого інтересу (особливо в хворому стані) – і очевидне зацікавлення з її боку”*. Він приймає рішення дотримуватись постанови про “межу” і наступного дня записує, що це є добрим приводом *“для виявлення чесності, хоч від цього Dotzauer має якийсь злякано-скупчений вигляд”* (Винниченко В. Щоденник. – Т. 2. 1921–1925. – С. 174-175).

¹¹ *в Зільб[ерберга]* – Зільберберґ А. – видавець, працівник видавництва “Возрождение” в Берліні.

¹² *і Дьякова* – Дьяков – мабуть, чоловік Ольги Дьякової, власниці берлінського видавництва, яке видало роман В. Винниченка “Записки кирпатого Мефістофеля” в перекладі російською мовою.

№ 56

¹ *телефонував мені Вировий* – Вировий Євген Семенович (1889–1945) – український громадський і культурно-освітній, педагогічний діяч, організатор катеринославської “Просвіти” і Українського видавництва в Катеринославі. 1919 р. – голова культурно-просвітньої комісії Трудового конгресу. На еміграції в Берліні й у Празі продовжував різнобічну громадську й видавничу працю. Співредактор “Книголюба”, автор бібліологічних статей, власник великої колекції українських марок. Коли Прагу зайняли радянські війська й почалися арешти українських емігрантів, викинувся з вікна.

² *Мазелу* – Мазепа Ісаак Прохорович (1884–1952) – український політичний і державний діяч, за фахом учений агроном. Один із лідерів УСДРП. У 1919 р. – учасник Трудового конгресу, секретар УСДРП. У 1919–1920 рр. – міністр внутрішніх і земельних справ УНР, голова Ради народних міністрів. Учасник Першого зимового походу Армії УНР (грудень 1919 р. – квітень 1920 р.). На еміграції – у Чехословаччині, викладав в українських вишах ЧСР, один із керівних діячів Закордонної делегації УСДРП. Після Другої світової війни – у Німеччині, де 1950 р. заснував Українську соціалістичну партію.

³ *Феденка* – Феденко Панас Васильович (1893–1981) – український політичний і державний діяч, історик, публіцист. Член УСДРП, Центральної Ради, Трудового конгресу. З 1921 р. – на еміграції в Польщі, входив до уряду УНР в екзистенції від УСДРП. У 1923–1945 рр. – у Чехословаччині, у Празі, де поєднував політичну та наукову діяльність, був викладачем Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі, деякий час – деканом історичного факультету. Після Другої світової війни оселився в Німеччині, брав участь у роботі Української Національної Ради як представник УСДРП. Автор багатьох наукових та публіцистичних праць.

⁴ *Маркущенок* – Ідеться про М.Г. Віленського (див. лист № 2, прим. 9).

№ 58

¹ *“Komm in meine Arme!”* (нім.) – Іди до мене!

№ 59

¹ *Думбадзе* – див. лист № 34, прим. 7.

² *Леночку* – Ідеться про Єлену Давидівну Ґоґоберідзе (див. лист № 29, прим. 8).

№ 60

¹ *подібна до Чорної Пантери* – Ідеться про героїню п'єси В. Винниченка “Чорна Пантера і Білий Ведмідь”.

² *Herzogsweg* (нім.) – місцевість та дорога біля міста Фрідріхрода.

³ *до Schauenburg’у* – Шауенбург – замок у Тюрингії.

⁴ *замок Людовика Бородатого* – Людовік (Людвіг) VII Бородатий (бл. 1368–1447) – герцог Баварсько-Інгольштадтський з 1413 р.

⁵ *Luftbad* (нім.) – повітряна ванна.

⁶ *Reinhardsbrunn* (нім.) – район міста Фрідріхрода.

⁷ *Штоєру з мене не візьмуть* – Steuer (нім.) – податок.

⁸ *Kurtax’у платити обов’язково треба* – Kurtax (нім.) – податок на туристів.

Далі буде.

*Упорядкування, примітки
та коментарі Надії Миронець
м. Київ*

Отримано 10 березня 2015 р.